

KATEŘINA VÁVROVÁ

VZNIK BRNĚNSKÉ LITERÁRNÍ SKUPINY A JEHO REFLEXE

Klíčová slova: Expresionismus, moravská Literární skupina, skupina Devětsil, František Götz, Čestmír Jeřábek, Lev Blatný, Jiří Wolker.

Mots clés: Expressionnisme, groupe littéraire morave « Literární skupina », groupe littéraire Devětsil », František Götz, Čestmír Jeřábek, Lev Blatný, Jiří Wolker.

Genèse du groupe littéraire morave « Literární skupina » et ses retentissements

Synopsis

L'article analyse en détail la fondation et la genèse du groupe littéraire morave dont le nom est « Literární skupina » et qui a pris naissance en 1921 à Brno. Nous présentons le processus de la formation habituelle des associations dans le milieu culturel tchèque des années 1920, nous nous concentrons notamment sur la fondation du groupe littéraire « Literární skupina ». En s'appuyant sur les sources historiques de types différents, nous corrigeons la date officielle de la fondation du groupe ; il s'agit du 25 juin 1921. Nous prenons aussi en considération le rapport de Jiří Wolker avec « Literární skupina » et « Devětsil » pragois. Enfin, nous présentons l'ambiance spirituelle dans laquelle le groupe « Literární skupina », aussi bien que « Devětsil », a été fondé.

Motto:

Literární skupina zrodila se celkem lehce,
protože normálně. Měla zdravé rodiče a
její žaludek, plíce, srdce, krev fungují.

Lev Blatný

Spolkový život na Moravě se začal rozvíjet už od 60. let 19. století, tedy od vydání spolkového zákona roku 1867. Morava byla za dob habsburské monarchie silně germanizována, což se také odrazilo na kulturním profilu hlavního města Markrabství moravského. Brněnská německá menšina, sestávající převážně z majetných továrníků či radních, měla zásadní vliv na určování a vývoj tamního umění, preferovala německé umělce před českými.¹ Změna nastala až po vzniku

¹ Podrobněji viz: KARKANOVÁ, Hana – SVOBODOVÁ, Kateřina. „České výtvarné spolky v Brně a Künstlerhaus“, in *90 let Domu umění města Brna*, Brno 2000, s. 99; JANÁS, Robert. „Mährischer Kunstverein – dějiny spolku v letech 1882–1945“, tamtéž, s. 11–14; JEŘÁBEK, Miroslav. „Od rozpadu Rakouska-Uherska k „Výstavě soudobé kultury“. Duchovní klima města Brna dvacátých let 20. století“, tamtéž, s. 65–66.

Československé republiky. V Brně měli německy mluvící obyvatelé po rozpadu monarchie možnost vybrat si svou národnost (rakouskou či českou) a místo dalšího pobytu. Rakušané, kteří zůstali na Moravě, měli přijmout české zákony a za úřední řeč češtinu. Valná část německy mluvící inteligence tak odešla do Vídně a v Brně se začal probouzet český umělecký život, jenž byl dotován i ze státní pokladny, např. v podobě státních cen. Každý spolek měl povinnost se úředně zaregistrovat, uvést své stanovy a zápisy z valných shromáždění zasílat na policejní ředitelství. Jakmile spolek skončil svou činnost, opět se musel oficiálně odhlásit.

Literární skupina byla uznána Zemskou politickou správou na Moravě jako spolek se sídlem v Brně dne 25. června 1921. Veřejnosti se ještě téhož roku představila v novinách i vlastním recitačním večerem. Skupina nejprve nevystoupila s žádným manifestem či jasně definovaným programem.²

Pro úřední přihlášení spolku stačil obecný popis náplně spolku zanesený do stanov, které byly posléze úředně potvrzeny. Literární skupina účel svého podnikání zapsala ve třech bodech:

- 1) „buditi zájem o literární umění na Moravě, zvláště o jeho mladé proudy,
- 2) podávati dobrozdání v uměleckých a kulturních záležitostech,
- 3) dbáti hmotných zájmů československých spisovatelů, zvláště moravských“ (MZAa: 15).

Třetí bod není nijak překvapující, neboť, jak již bylo zmíněno, československá vláda konkrétně přispívala jednotlivým spolkům. Stejně tak se dalo předpokládat, že spolek bude výdělečně činný, čímž zajistí svým členům jakýsi příjem. U výtvorných spolků to mohlo být pořádání prodejních výstav, u literátů zase možnost vydávat knihy (na účet spolku) či časopis. Literární skupina začala vydávat moderní revui *Host*, v níž se objevovaly (nejen) ukázky z děl členů spolku, což byla jejich nejlepší veřejná reklama.

Druhým bodem se skupina přihlásila k tomu, že bude aktivně sledovat současné umělecké dění a bude do něj kriticky vstupovat, stane se tak dalším článkem místního kulturního řetězce.

Příkladem toho může být situace, kdy Lev Blatný a František Götz spolu s činoherním kritikem J. B. Svrčkem roku 1922 kritizovali o generaci staršího ředitele brněnského Národního divadla Václava Štecha. Vypovídá o tom prohlášení adresované kuratoriu Národního divadla: „[...] naše činohra se opožďuje velmi za vývojem scén jiných. Hlavní příčinou jest, že činohra nemá svého šéfa, vynikající, v divadlech světových sběhlou sílu, která by dovedla býti centrem všech uměleckých snah a vedla činohru tak, aby byla opravdovým orgánem nového umění a života. Podle smluv je dosud šéfem činohry ředitel Václav Štech, který

² Srov.: „Zpočátku promýšleli zakladatelé [Literární skupiny] jen na volné spisovatelské sdružení, které by umožnilo propagaci mladých uměleckých snah. Nechtěli vystoupit s programem a být uzavřenou literární školou, nýbrž chtěli každému členu ponechat volné ruce, kladli si jen podmínku umělecké náročnosti“ (HÁJKOVÁ–KOŽMÍN–VLAŠÍN: 309).

nemá k této funkci nejmenší kvalifikace. Nezná vývoje světového dramatu, nezná vývoje světové scény, je konvenčním spisovatelem povrchních komedií a satir, jenž svými kořeny kotví v minulosti – kdež na rozhraní realismu a Moderny. Dnes [...] je třeba, aby šéfem činohry byl člověk [...], jenž dovede učiniti divadlo jednou buňkou světového uměleckého proudění“ (MZAb).

Není naším cílem podrobně sledovat, jak se polemika mezi Štechem a mladou generací vyvíjela a skončila.³ Podstatné je si uvědomit, jakým směrem Lev Blatný a jeho přátelé přemýšleli o tehdejší aktuální úloze divadla. Václav Štech na tuto polemiku vzpomíná v knize *Džungle literární a divadelní*:

„Autoři mladí – za každou cenu deroucí se na jeviště – a proto velmi se ohlížející na směr v divadle vládnoucí, dají se lehce získati pro takové pokusnictví a pro podobné pitvory scénické, v jakých si libují jednotlivci neostýchaví. [...]

Jen mimochodem připomínám, že brněnští neostýchavci, kteří mne učili dělati divadlo, jednou se podřekli, a ač se jich nikdo na to netázal, na mne vyhrkli, že oni jdou za Hilarem. Tím odkryli karty vůbec“ (ŠTECH: 434–436).

Členové Literární skupiny tedy ve smyslu druhého bodu stanov aktivně spoluvytvářeli tehdejší kulturní milieu. Z prvního bodu stanov se klade na Skupinu opět ne zcela nečekaný úkol: budit literární zájem na Moravě. Daleko podstatnější se nám jeví druhá polovina vyjádření: „zvláště o jeho mladé proudy“. Tím se Literární skupina distancuje od starší literární generace. V Brně tím bylo myšleno odlišení se od Moravského kola spisovatelů.⁴ Čestmír Jeřábek, zakládající člen Literární skupiny, vzpomíná na vyhranění se vůči Kolu slovy: „V Brně mělo své sídlo už od dřívějších dob ‚Moravské kolo spisovatelů‘, sdružující autory na Moravě narozené nebo tam působící, a jeho zásluhy o rozvoj literárního umění na Moravě⁵ a o jeho šíření publikační nebyly jistě malé. Nás ovšem nelákala

³ Lev Blatný měl od roku 1925 sám možnost ovlivnit chod brněnského Národního divadla, když se stal jeho dramaturgem.

⁴ Srov.: „V okolí Františka Götze se – právě někdy o prázdninách 1921 – začala formovati literární skupina, která měla stále určitější a určitější plány do budoucna a těmito plány do jisté míry zasahovala i nás. Původně to vypadalo jako jakási opozice mladých moravských literátů proti zestárlému Kolu moravských spisovatelů, které si kdysi vydobylo jisté pozice v kulturním životě hlavního města moravského i celé moravské země, čím dále však se svým staromilstvím a strejčkovskou usedlostí stávalo více překážkou než podporou duchovního rozvoje ve své oblasti. [...] Ale v korespondenci, kterou jsme vedli s Brnem od jara, poznali jsme přece jen Götze, Blatného, Jeřábka jako příliš ctižádostivé literáty, než aby se dali uzavřít nějakým zmenšujícím regionálním obzorem“ (KALISTA 1997: 659).

⁵ Podle předsedy Moravského kola spisovatelů Rajmunda Habřiny (vl. jménem Rajmund Chátrný, 1907–1960) Moravské kolo spisovatelů svou podstatou a vlastní kulturní činností náleželo k dlouhé moravské tradici: „Leandr Čech [...] vytkl moravské literatuře její vlastní cíle, požaduje od ní, aby vyjadřovala současný život se všemi jeho otázkami a problémy, hlavně sociálními a politickými, zvláště pokud se moravské poměry liší od poměrů v Čechách, a postavil jí před oči maximalistické požadavky evropské (*Almanach Zora* z r. 1885, roč. II). Je to bezesporu program, který určuje moravskou literaturu a který je platný ještě dnes. V tomto smyslu je literární Morava [...] duchovou skutečností, která tvoří významný tón v souzvuku celé národní kultury a literatury. [...] Ale Moravské kolo spisovatelů mělo již od svých počátků také ráz a význam stavovský: chránil-li v Čechách spolek Máj a Svatobor spisovatele

představa, že bychom měli zaklepat na dveře této vážené korporace a dožadovat se přípuštění do řad jejího členstva. Bylo nám, ač jsme se na to netázali, naznačováno, že bychom se v ‚Kole‘ musili podrobit jakémusi ‚třídění‘ a zkušební proceduře, což jsme pochopitelně odmítali. Někteří členové ‚Kola‘, zejména básník Josef Holý, zaujímali vůči nám mladým stanovisko nikoliv zrovna povzbudivé – a tak jsme s oficiálním spolkem moravských spisovatelů zúčtovali už předem“ (JEŘÁBEK 1961: 71).

František Götz v *Socialistické budoucnosti* skryl nepřipojení Skupiny ke Kolu pod příslib „vytvoření přátelského, ovšemže kritického poměru“ (GÖTZ 1921: 2) obou seskupení.⁶ Zároveň jedním dechem podotýká, že mladá Skupina „chce vnést do moravského života literárního trochu čerstvého, mladého vzruchu, poněvadž tu zavládla jakási stagnace“.

Literární skupině se díky tomu, že se nepřipojí k žádnému stávajícímu sdružení, podaří přinést na Moravu nové, moderní proudy. Ať už tím, že se nakonec svou tvorbou přimkne k odkazu expresionistů, či tím, že se *Host* stane jedinečnou tribunou moderního umění v celém Československu. O výhodě, kterou skupině přinesla samostatnost, píše Čestmír Jeřábek ve svém deníku *Zápisy o činnosti Literární skupiny z let 1921–1924*: „Ve svých počátcích kořenila tedy ‚L. S.‘ v půdě lokálně brněnské. To však jen organizačně, neboť cíle umělecké, jež ‚L. S.‘ měla hned od počátku na mysli, lišily se podstatně od oněch, jež si vytklo jiné literární sdružení v pravdě moravské, ‚Moravské Kolo spisovatelů‘, t. j. cíle umění svérázně moravského. ‚L. S.‘ myslila na literární umění bez příměsků lokálních, krajových, kmenových, jak bylo také vyjádřeno ve zprávě ‚Národních Listů‘ z února 1921, kde se m. j. pravilo: – ‚L. S.‘, vycházející z vědomí, že dnešní doba není již vhodná k tomu, aby se uvnitř národa vytyčovaly hranice zemské či kmenové, nevstíkla si při svém ustavení značku moravské odlišnosti a získala tak možnost pracovat na poli literárním o to svobodněji, oč více volnosti skýtá vědomí jednoty oproti kmenové uzavřenosti“ (PNP: 1).

Proto nás nemůže překvapit, že na samotném začátku tvořila Literární skupinu jen hrstka přátel, kteří se po válce nejprve „scházeli v soukromí, v kavárně Slavii i v jeho [rozuměj Götzově] školní kanceláři na Merhautově ulici“ (JEŘÁBEK 1961: 66).

Své literární debuty publikovali pod praporem *Moravsko-slezské revue*, jak vzpomíná Čestmír Jeřábek: „Setkali jsme se opět s Lvem Blatným, mým bývalým gymnasijským spolužákem, který se rovněž vrátil z vojny. A poznal jsem nové horlivce literární: Josefa Chaloupku a Dalibora Chalupu, oba učitele, a Bohuše Stejskala, herce a režiséra.⁷ Otakar Skýpala, rodem z Ostravy a příslušník gene-

a jejich zájmy, přejímalo na Moravě tuto funkci Moravské kolo spisovatelů jakožto organizace stavovská. [...] [Mělo] cíle stavovské, ediční a sociálně-charitativní“ (HABŘINA 1937: 7–9).

⁶ V době vzniku Literární skupiny byl do Moravského kola spisovatelů nově přijat spisovatel Alois Mrštík, který se sám roku 1923 přihlásil za přispívajícího člena Literární skupiny.

⁷ Všichni nakonec tvořili Literární skupinu.

race podstatně starší, vyzval nás k spolupráci v ‚Moravsko-slezské revui‘, kterou teď v Brně redigoval. [...] stal se patronem a později i vydavatelem našich prvních pokusů literárních“ (JEŘÁBEK 1961: 61).

Také Lev Blatný vzpomíná na volné seskupení několika přátel obdobně jako Čestmír Jeřábek a podotýká, že se všichni sjednotili až 2. února 1921⁸ díky Jeřábkovi (BLATNÝ 1925/1926: 127). První veřejné vystoupení zatím neoficiálně sdružených literátů se uskutečnilo už 27. února 1921 ve dvorance Vesny v Brně. O necelý měsíc později, 25. března 1921, se pak v Přerově konala schůzka ředitele vydavatelského družstva *Obzoru* Karla Hauka⁹, Bartoše Vlčka, Miloše Jirka a Čestmíra Jeřábka. Výsledkem setkání bylo schválení návrhu stanov Skupiny (nutné pro Policejní ředitelství v Brně) a rozhodnutí, že se od září začne vydávat měsíčník, „za nímž by stála L. S., jež se má rozšířiti o další členy mladé lit. generace (původně myšleno moravské)“ (BLATNÝ 1925/1926: 127). Po přerovském setkání byla Literární skupina 25. června 1921 schválena Zemskou politickou správou na Moravě v Brně, čímž nabyla právní moci a mohla vydávat svůj časopis. 11. září 1921 (MZAa: 24) se v Přerově konala ustavující valná hromada, při níž byl prvním předsedou zvolen Lev Blatný, místopředsedou Miloš Jirko a jednatelem Čestmír Jeřábek, který ve svém zápisníku vyjmenovává i „mladé autory z Čech“, již se po ustavení Skupiny k ní přidali: „J. Hruša, Jaromír Berák, Zdeněk Kalista, Jos. Knap, Svata Kadlec, A. M. Piša, Arnošt Ráž; z brněnských mladých spisovatelů přijat F. V. Kříž. Za činného člena přihlásil se také Arne Novák. Čítala tedy kolem roku 1921 L. S. osmnáct činných členů“ (PNP: 6).¹⁰

Myšlenku seskupit se kolem listu přinesl už koncem února roku 1921 Bartoš Vlček. Tehdy navrhoval vydávat list *Vzplanutí*, jehož pojmenování pochází z názvu Chaloupkovy básnické sbírky. Po první valné hromadě Literární skupiny 11. září 1921 se však titul nového časopisu změnil na *Host* dle Wolkerovy sbí-

⁸ Srov.: „A na Hromnice jednadvacátého roku jsme v kavárně Slavii utvořili svůj vlastní literární kroužek. Ne spolek, na to jsme se přece jenom necítili dost početní a silní, nýbrž pro začátek jen volnou ‚Literární skupinu‘, o jejímž definitivním pojmenování jsme se chtěli později dohodnouti. Ale zůstalo už při ‚Literární skupině‘ i potom, když jsme zadali úřadu stanovy a vytvořili opravdový spolek“ (JEŘÁBEK 1961: 73).

⁹ Karel Hauke (11. 8. 1889 Přerov – 16. 12. 1968 Přerov), ředitel, vydavatel a redaktor přerovského *Obzoru* a *Naší Hané*.

¹⁰ *Lexikon české literatury* uvádí datum oficiálního založení Literární skupiny 2. února (s. 1210), přičemž nesprávně užívá termínu „oficiální“, neboť oficiálním spolkem mohl být v době první republiky, již se zabýváme, pouze ten, jehož stanovy byly schváleny příslušnou Zemskou politickou správou. Ze stejného důvodu je chybně uvedeno založení Skupiny i u Jiřího Svobody v knize *Generace a program*, kde se vznik klade k datu 10. září 1921 do Přerova. Ze záznamů Policejního ředitelství v Brně, kam Literární skupina svým ohlášením náležela, poněvadž její sídlo bylo v Brně, a Zemské politické správy, která udělila souhlas s utvořením spolku, je patrné, že „oficiální“ statut spolku byl Literární skupině udělen 25. června 1921: „Zemská správa politická nezakazuje na oznámení Vaše [Čestmíra Jeřábka] dne 2. června 1921 přímo sem došlé zřízení nepolitického spolku pod názvem Literární skupina se sídlem v Brně dle znění předložených stanov“ (MZAa: 22).

ky. Blatný později tvrdil,¹¹ že s názvem *Host* přišel sám Jiří Wolker (BLATNÝ 1925/1926: 128). Wolker sám však v dopise A. M. Píšovi ze 17. září 1921 vysvětluje okolnosti vzniku názvu revue trochu jinak a zároveň vyjadřuje svůj názor jak na nový časopis, tak na vznik Literární skupiny:

„Časopis teda byl založen. Jeho ideové základny, bohudík, žádné není. Každý bude psát do něho, jak nejlépe dovede. Neboť sjednotiti se na podobný časopis (myslím co do přisnosti směru) jako ‚Červen‘, – bylo u nás naprosto vyloučeno. A i když by se byli na něčem sjednotili, – pak bychom my (Ty a já) se nejmiň jim hodili do toho programu. [...] Časopis se bude jmenovat ‚Host‘. Spekulace nad názvem trvala asi hodinu. Posléze se rozhodli na tomto, – a já za to nemohu“ (WOLKER 1950: 47–49).

V Jeřábkových memoárech *V paměti a v srdci* je tatáž situace popsána velmi emotivně a ve prospěch Wolker, který sám, ať už ze skromnosti, nebo jiných důvodů, vyjadřuje určitou distanci od iniciace pojmenování listu: „Dlouho se diskutovalo o pojmenování časopisu, jehož první číslo mělo za souhlasu přítomného ředitele Haukeho vyjít k 15. říjnu. Návrhů bylo mnoho, některé hodně romantické. Wolker, sedící skromně poněkud stranou, promluvil konečně plachým a trochu přidušeným hlasem: Měl by prý nápad, ale rozpakuje se jej přednést... ‚Tak mluv!‘ vybědl ho temperamentní Miloš Jirko. A Wolker se provinile usmál: ‚Mně by se líbil název »Host«. Vydal jsem nedávno knížku »Host do domu« – a proto to tedy nechci uplatňovat, abyste nemysleli... [...] Host – to je takové teplé slovo... Myslím, že by to byl pro časopis dobrý název“ (JEŘÁBEK 1961: 77).

Jiří Wolker se stal jako jeden z prvních řádným členem Literární skupiny už roku 1921; své postřehy z doby počátků uskupení svěřuje v dopise příteli A. M. Píšovi:

„V Přerově jsem byl. Výsledek sjezdu byl docela zdárný. [...] Založili jsme ‚Literární skupinu‘, svaz to moravských mladých literátů. Já sice tím moravštěním nijak nadšen nejsem, ale skupina, zdá se, bude zcela neškodná. Přes to ale nepřijal jsem žádné funkce (nabízeli mi místopředsednictví); člověk neví dnes, co se z lečehos vyklube, a chci mít volnost. Myslím si, že snadněji bych mohl ze spolku vystoupit jako prostý člen než jako nějaký funkcionář. Účel spolku už ani nevím, jaký je; – hlavní a pro mě jedině zajímavý: vydávání časopisu (měsíčník o 32 stranách)“ (WOLKER 1950: 47–49).¹²

¹¹ Blatný sám na první valné hromadě ale přítomen nebyl. Podle zápisků Čestmíra Jeřábka se v Prostějově setkali J. Wolker, B. Vlček, D. Chalupa, Fr. Götz, M. Jirko.

¹² Nechuť vůči čemukoliv ryze moravskému Wolker obdobně vyjádřil i v dopise Zdeňku Kalistovi, který ve své memoárové knize *Po proudu života* vzpomíná na Wolker sice jako na ironizujícího, přesto nadšeného člena Literární skupiny, jenž přesvědčuje své přátele z Prahy, aby se též připojili k Brněnským: „Wolker, když se dověděl o novém spolku a byl pozván do Přerova na jeho zakládací valnou hromadu, psal mi ironicky, že nový spolek, který přijal jméno ‚Literární skupina‘, má pěstovat ‚markrabské moravské umění‘. [...] Wolker [...] neodmítl ani přijmouti místo ve výboru, které mu bylo nabídnuto. Jen jednu výminku si stanovil: že totiž Literární skupina nezůstane jen podnikem regionálním, moravským, nýbrž pozve k účasti i mladé literáty, kteří nejsou zrozeni na Moravě, v tom především jeho přátele: Kalistu, Píšu, Kadlece a Knapa. Ale to Brněnským jen vyhovovalo, protože ani oni nechtěli

Wolker poukázal na to, že Skupina nebyla zprvu nijak názorově sjednocena v tvorbě. Na své oficiální prohlášení si Skupina musela počkat až do vyjití I. čísla II. ročníku *Hosta*, tedy do 1. září 1922¹³, kdy byl otištěn manifest *Naše naděje, víra a práce*. Právě v tomto programu Skupina nabyla konkrétních rysů, jež se neshodovaly s Wolkerovým uvažováním. Proto píše už 12. září 1922, sám od března 1922 také jako člen pražského Devětsilu,¹⁴ svému příteli, v té době též členu Literární skupiny Antonínu Pišovi: „Hlavní: z Literární skupiny jsem vystoupil. Jsem tomu dnes rád, také proto, že jsouce dnes ve stejném postavení, budeme si ještě bližší a můžeme jednotně jednat.

Důvody pro výstup byly tyto: – Na valné hromadě, aniž mě předem uvědomili, vytasili se s návrhem jakéhosi programu, který má být uveřejněn v úvodním čísle *Hosta* (II. ročník) a má být závazným pro všechny členy Skupiny.¹⁵ Obsahem programu (pokud jsem to mohl při zběžném přečtení pozorovat) je stará brněnská opatrnická dvojakost: utopický socialismus, který proti Marxově materialismu vyzvedá ‚hodnoty duchovní‘, touha po harmonii kosmu a jiné krásné a obojaké fráze. Nejsem jistě dnes dokonalým a hotovým komunistou, ale to vím, že vše, co se dnes fedruje jako ‚hodnoty duchovní‘, jest jen estetické prostředí pro zbahnění každého opravdového úsilí sociálního. Vůbec program byl dělán tak, že z něho by mohli mít sociálpatrioti radost a že nám jistě bude kladen za moudrý a následování hodný vzor.[...]

Jednání brněnských pak ze svého komunistického hlediska nemohu nazvat než opatrnictvím, které rozvažuje konkrétní program do bezpohlavní metafyziky, aby se ušetřilo všech nesnází a zápasů a ran skutečna. Tento manifest bude jim povíjanem pro jejich hýčkáni. Pak ale jim nezbyvá než býti nemluvnětem“ (VLAŠÍN 1980: 168).

O čtyři měsíce později však Wolker pro programové neshody vystupuje též z Devětsilu, který se vydává na cestu poetismu, a tak se odklání od původního pojetí „proletářské“ literatury, jejíž podobu na začátku určoval právě prostějovský rodák: „Program těch, kteří v Devětsilu trvají, není programem mým (K. J. Erben je podle mého názoru blíže k proletářskému umění než Ivan Goll a třeba i Apollinaire).“¹⁶ Na pozadí Wolkerových kroků můžeme nahlédnout „pod pokličku“

v Literární skupině vidět jen protějšek kapřího Kola moravských spisovatelů, nýbrž jistou literární frontu, představující mladé pokolení“ (KALISTA 1997: 659).

13 První číslo II. ročníku *Hosta* vyšlo sice až v říjnu 1922, ale samotný manifest byl v periodiku datován k 1. září téhož roku.

14 Wolker vstoupil do Devětsilu už jako člen Literární skupiny.

15 Z tehdejšího vystoupení Jiřího Wolker z Skupiny je znatelná jakási soukromá neshoda mezi ním a ostatními brněnskými členy. Aspoň se v tomto duchu o tom Wolker Pišovi zmiňuje v již citovaném dopise: „Promluvil jsem, pokud jsem dovedl, proti, vida, že víc než svůj odpor – vystoupil jsem ze Skupiny. Osobní můj dojem je, že tato opatření k tomu úmyslně směřovala“ (VLAŠÍN 1980: 168). Dojem zesiluje i Dykova poslední věta z Manifestů: „Snad dokonce závěr [manifestu *Naše naděje, víra a práce*] je až příliš vypointován proti Jiřímu Wolkerovi, jehož poněkud zlomyslně odhazuje na komunistickou židli!“ (DYK 1922: 446).

16 Dopis J. Wolker Jindřichu Honzlovi z 22. ledna 1923. (VLAŠÍN 1980: 224)

tehdejšího smýšlení o literatuře, o tehdejších vztazích mezi Literární skupinou a Devětsilem. Dává nám poté i klíč k částečnému rozluštění kritických hlasů, které se vůči Literární skupině strhly po vydání jejího manifestu.

Wolkerova interpretace manifestu *Naše naděje, víra a práce* se do jisté míry, v poukázání na „brněnskou opatrnickou dvojakost“ a v odklonu od marxismu, shoduje s náhledem Viktora Dyka, který na prohlášení Literární skupiny zareagoval v Lumíru: „Radikální odklon napravo, jenž je zřejmý z manifestu ‚Hosta‘, neobešel se bez kanonády, která má krýti ústup“ (DYK 1922: 446). Dyk ovšem velmi vítá skupinový program jako „vystřízlivění z dosavadní komunistické frazeologie“. Vnímá Manifest velmi pozitivně, jako něco ojedinělého, politicky konečně vyvažujícího vyhraněně levicové myšlení jiných uměleckých uskupení, stejně ale neztrácí svou kritickou jasnozřivost a upozorňuje i na úskalí Manifestu: na jeho utopismus. „Není-li emancipace úplná, nedivme se: není příjemno rázem doznati svůj blud. Zatím stačí negace čirého a bezútěšného marxistického materialismu, která je jasně proslovena v manifestu ‚Hosta‘. Čteme tam dokonce větu, jež hodně důrazně vyjadřuje odklon od frází dosud oblíbených: větu o strhování mnoha umělých hradeb, jež stojí mezi lidskými srdci a zabraňují lásce a lidskosti. Mluví-li se v zápětí o velkém kosmickém sbratření lidstva, ponecháváme snícím jejich sny: doba taková nenadešla dosud a oni to poznají“ (DYK 1922: 445).

Literární skupina bývala za minulého režimu literární historií záměrně opomíjena jako neplnohodnotný kulturní článek své doby. To, co lze vyčíst z tehdejších komunismu poplatných literárněvědných zdrojů, je značně zkresleno a upraveno dle politického diktátu totalizujícího režimu, a neodpovídá proto realitě.

V tomto duchu interpretace Skupiny, jež byla nazírána jedině z hlediska míry marxismu v ní obsaženého, se vedly debaty jak v dobovém tisku ve dvacátých letech po vydání skupinového manifestu, tak později v odborné literatuře. Příkladem může být kniha Jiřího Svobody *Generace a program. Studie o programech proletářské poezie*. Obdobně lze poukázat na první svazek *Avantgardy známé a neznámé* s podtitulem *Od proletářského umění k poetismu 1919–1924*,¹⁷ který se taktéž nevyhnul jednostrannosti ve výběru dobových článků a vyjádření. Chybí zde nejvíce ty články, které obsahovaly nekomunistická stanoviska a obhajobu Literární skupiny v době, kdy se na stránkách mnoha prvorepublikových listů objevovaly polemiky o Literární skupině či o jejím pro tehdejší dobu tak kontroverzním manifestu. Z „odsunutých“ periodik uveďme například *Lidové noviny*, *Lumír* či *Národní listy*, souhrnem tedy nelevicově orientovaná periodika.

Odpověď na otázku, zda byla samotná Literární skupina od svého počátku nějak politicky orientovaná, poskytuje Zdeněk Kalista, signatář manifestu Literární skupiny a její pražský člen, ve své vzpomínkové knize *Po proudu života* (1): „Brněnská Literární skupina byla politicky nevyhraněna. Nikdo z ní vlastně tehdy nebyl komunista.¹⁸ [...] Věděli všichni dobře, že já i Wolker jsme komunisté,

¹⁷ Připravil pracovní tým Ústavu pro českou literaturu ČSAV vedený Štěpánem Vlaisínem.

¹⁸ „Blatný i Jeřábek se hlásili k sociální demokracii, Götz neměl sice oficiálního politického vyznání, ale jeho účast v národněsocialistickém brněnském deníku Socialistická budoucnost

ale brali to tak dokonale bez námitek jako třeba barvu našich vlasů, délku našeho nosu [...] a jiné podobné věci, proti nimž nemá smyslu protestovat. Ba zdálo se mi, že pakli co jaksi opatrně obcházejí, je to spíš vlastní jejich politické vyznání: jako by si byli nějak vědomi jeho nedostatků, jeho komplikovanosti a jeho nejasnosti. Připadalo mi, že by ani nedalo tuze práce udělat z nich komunisty, že by se zdráhali před naším politickým vyznáním rozhodně méně, než to stále ještě dělal Nezval“ (KALISTA 1997: 662).

Možná právě proto nebylo pro Literární skupinu těžké přijmout některé rysy socialismu. Literární skupina se poprvé v tisku představila 11. února 1921, tedy pouhé dva měsíce po Devětsilu. František Götz v *Socialistické budoucnosti* v článku Sdružení mladých moravských spisovatelů oznamuje ustavení (ještě stále oficiálně nepotvrzeného) sdružení mladých moravských spisovatelů v Brně, vyjmenovává první členy a vymezuje se vůči Kolu moravských spisovatelů; nutnost vzniku skupiny odvozuje od „psychologie nové doby“, čímž je plně v souladu s U. S. Devětsilem, který se obdobně veřejně představil 6. prosince 1920 v *Pražském pondělí* a jehož rétorika zahrnuje slova jako „nový den“ či „nový život“. Taktéž Devětsil se v prvním článku vymezil, a to vůči literární skupině v Šakově Uměleckém klubu; i zde se čtenáři dozvěděli první jména sdružená pod U. S. Devětsil. Už od prvopočátku byl však mezi oběma sdruženími rozdíl: členové skupiny Devětsil přicházejí proto, „aby se postavili do předního šiku s těmi, kdož nosí modré haleny a kdo jdou bojovat za nový život, neboť buržoazie za něj bojovat nepůjde“ (USD 1971: 81). Oproti levicově (politicky i umělecky) zaměřenému cíli stojí Literární skupina, jež zase vnímá převážně „nové krystalizování lidské duše, světového názoru, základních vztahů ke světu, vesmíru, absolutnu“ (GÖTZ 1921: 1–2). Je fakt, že Literární skupina v prvním vyjádření zůstala na obecné filozofické platformě, kterou začala postupně zaplňovat především ústy a perem Františka Götze; jisté ale vcelku je, že Kalistův postřeh o apolitičnosti Literární skupiny byl pravdivý.

První veřejné recitační vystoupení Literární skupiny „jako jednotného organismu“ se událo ve dvorance brněnské Vesny 27. února 1921.¹⁹ František Götz publikoval tam pronesený projev 1. a 2. března 1921 v *Socialistické budoucnosti*. Literární skupina i Devětsil jako dvě sdružení mladých literátů si, jak vidno, počínaly velmi obdobně. Ovšem už od počátku se od sebe obě uskupení lišila; byť pohlížela na podobnou věc, hodnotila ji rozdílně. Bedřich Václavek rozlišoval mladou generaci (dělítkem bylo vydání manifestu Literární skupiny) na „Literární skupinu, ideologicky orientovanou reformně socialisticky a humanisticky, tvárně nevybojnou, a Devětsil, v němž se soustředili marxisté, tvárně odvážně experimentující (a celkem také talenty, jak se ukázalo)“ (VÁCLAVEK 1962: 261). Literární skupina totiž od začátku svůj zájem o člověka nezačínala a nekončila u jeho sociálních potřeb, ale snažila se na člověka (alespoň v teoretických pro-

ho před oči veřejnosti stavěla jako národního socialistu a Chalupa s Chaloupkou jako by o politický život neměli zájmu“ (KALISTA 1997: 662).

¹⁹ První veřejný literární večer Devětsilu se uskutečnil 15. prosince v pražském Mozarteu.

hlášeních) pohlížet jako na spojnicí s absolutnem vesmíru, jak naznačuje Götzův projev na prvním veřejném vystoupení Literární skupiny: „Nový básník noří se stále do kosmu a nachází ve vlnobití živlů, jiskření hvězd, v mohutném tanci světů svou vnitřní rovnováhu. V jeho srdci slévá se rytmus celého úhrnu života kosmického – a pro něho je pravý život jen právě ve spojení s nekonečnem, v němž je zdroj životní síly a věčné mladosti. [...] Milujeme proto socialismus, pokud je čistý bojem o nové podmínky lásky člověka k člověku a shody všeho tvorstva“ (GÖTZ 1971: 112).

V říjnu roku 1922, když v druhém ročníku časopisu *Host* vyšel manifest Literární skupiny *Naše naděje, víra a práce*,²⁰ opakuje Literární skupina totéž, co zaznělo už v prvním projevu: „Chceme-li opravdovou spásu světa, musíme kultivovat i jiné síly vývoje se zúčastníci: srdce každého člověka. Revoluce nesmí růst jen z hladu, nýbrž i z etických vrstev duše. A tyto etické vrstvy nutno probouzet, tvořit, navršovat současně.“ Ostré vyhranění se vůči marxistickému pojetí spásy světa se nachází i v další části manifestu: „Jsme socialisté. [...] Náš socialismus je pevným vědomím nutnosti revoluce hospodářské, jež odstraní útisk slabých tříd a jež strhne zároveň mnoho umělých hradeb, jež stojí mezi lidskými srdci a zabraňují lásce a lidskosti. Věříme však, že tato hospodářská přeměna, třeba je prvou a nezbytnou podmínkou ozdravení světa, nepovede sama o sobě k lepšímu lidskému životu, nepůjde-li s ní ruku v ruce vášnivý kult mravních hodnot, lásky, humanity, revoluce lidských srdcí, jejímž posledním cílem je velké kosmické sbratření lidstva.“

Devětsil stál na své komunistické (marxistické) platformě také od úplného počátku, tak jako Literární skupina na své sociální utopii. V prvním zveřejněném projevu Devětsilu se proto lze dočíst, jaké umělecké hodnoty jsou pro členy pražské skupiny přijatelné: „Odkloňuje-li se dnešní mladá generace od [...] Marinettiho a Apollinaira, činí tak již proto, že bylo osudnou chybou domnívat se, že umění opěvující automobily, v nichž dělník nikdy se nebude vozit, a aeroplány, v nichž do smrti nepoletí, ale v nichž uvidí vyvalovat se svoje pány a vysavače, může ho nadchnout.²¹ To bylo mnohem spíše uměním kapitalisty nežli uměním proletáře. To bylo umění, které nevidělo věcí mnohem bližších, věcí, s nimiž bylo

²⁰ Signatáři manifestu z 1. září 1922 byli: Jaromír Berák, Lev Blatný, František Götz, Josef Chaloupka, Dalibor Chalupa, Josef Hruša, Čestmír Jeřábek, Miloš Jirko, Svata Kadlec, Zdeněk Kalista, Josef Knap, Arnošt Ráž, Bohuš Stejskal, Bartoš Vlček.

²¹ Literární skupina pravděpodobně reagovala na toto prohlášení Devětsilu, neboť v projevu z 27. února 1921 reflektuje svůj vztah k civilizační poezii. Důrazem na duchovno stojí v opozici k Devětsilu: „A podobný je náš poměr k civilizaci. Milujeme továrnu, vlak, stroj, telegraf, loď a vše, co se nazývá objektem civilizačním, neboť v nich vidíme živé děti, v nichž je upoutána značná část lidské síly tvůrčí, milujeme je jako jeden člen vlny života vesmírového, ale nikterak nesdílíme názor, že moderní poezie se má právě jimi zabývat, jak to chtěl třeba dynamismus a paroxysmus. Opravdový básník musí ovšem vycházet ze své doby, a jestliže v ní rozhoduje do té míry technika a civilizace jako v naší, musí se s jejími objekty poctivě vyrovnat, ale neméně je jisto, že celá ta civilizace je jen nádoba, která se plní vždy novým duchovým obsahem, jehož tvůrcem má být každý básník: musí vnikat vždy hlouběji do mystických záhad lidské duše a vynášet odtud světlo pro všechny“ (GÖTZ 1971: 112).

ve styku nejužším, každodenním a nejsrdečnějším. Neumělo si všimnout stolu, před kterým sedíme, lampy, která nám svítí, vázičky s kytičkou, halící tvář našeho pokoje v úsměv, děvčátka, s nímž denně chodíme“ (USD 1971: 82). Základ „proletářské literatury“ byl položen.

Rozdíly mezi Literární skupinou a Devětsilem jsou platformou pro to, aby chom ukázali, že následné potyčky v tisku mezi oběma sdruženími nebyly vedeny na úrovni umělecké, ale daleko spíše v rovině ideové a politické. Chybělo jim jednotné čistě umělecké měřítko, a protože politika umění poměřovat nemá, jak pravil Václav Nebeský v článku Umělecký defetismus²², nemůže být tedy takto zpolitizované hodnocení z uměleckého hlediska považováno za relevantní.

Literární skupina, spolek několika mladých literárně ambiciózních mužů, vznikla v době, která nahrávala novým myšlenkám a proudům. Potenciál Literární skupiny tkvěl od chvíle jejího založení především ve vydávání nového literárního časopisu *Host*, v němž byly postupně otiskovány prvotiny nejmladší domácí literární generace a také díla současných evropských autorů. Literární skupina nebyla sama o sobě ze začátku politicky vyhraněná ve smyslu přílnutí k nějaké politické straně, její smýšlení bylo socialistické, nikoliv však marxistické. Stejně tak neměla Skupina zpočátku jiný literární program než ten, který zanesla ve svých stanovách, jelikož, řečeno ústy Františka Götze, „[...] každá literární škola je v samé své podstatě absurdní, poněvadž program splňuje opravdově jen zakladatel, kdežto ostatní – chtějí-li to činit – mrzačí svou duši a tvoří díla polovičatá, která nemají vnitřního tepla samostatně rozdychtěné a probíjející duše“ (GÖTZ 1921: 1).

Prameny

BLATNÝ, Lev

1925/1926 „Z historie Literární skupiny II“, *Host*, 1925/1926, č. 5, s. 127–128

DYK, Viktor

1922 „Manifesty“, *Lumír*, 1922, roč. 48, č. 8, s. 445–446

GÖTZ, František

1921 „Sdružení mladých moravských spisovatelů“, *Socialistická budoucnost*, 11. 2.

1921, roč. 19, č. 34, s. 1–2

1922 „K filosofii a estetice nového umění“, *Host*, 1922/1923, roč. 2, č. 1, s. 22–31

1971 „Kapitoly literárněkritické“, in: *Avantgarda známá a neznámá* (Praha: Svoboda), s. 108–114

HABŘINA, Rajmund

1937 *Almanach k 25letému trvání MKS: čtvrt století Moravského kola spisovatelů* (Praha: Moravské kolo spisovatelů)

²² „Vplétá-li se politika do umění, vede to k stejně špatným výsledkům, jako když se umění plete do politiky“, in *Tribuna*, 27. 3. 1921, s. 12.

HOST

1922/ 1923 „Naše naděje, víra a práce“; *Host*, 1922/1923, roč. 2., č. 1, s. 3

JEŘÁBEK, Čestmír

1922 „K programovému prohlášení „Literární skupiny“ moravské“, *Proletkult*, 1. 11. 1922, č. 14, s. 221–222; 8. 11. 1922, s. 234–235

1961 *V paměti a v srdci* (Brno: Krajské nakladatelství v Brně)

KALISTA, Zdeněk

1997 *Po proudu života I* (Brno: Atlantis)

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIVa (MZAa)

B 26 (Policejní ředitelství, Brno), Literární skupina v Brně, kart. 1065, i. č. 376, fol. 15

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIVb (MZAb)

G 79, Moravské kolo spisovatelů, kart. 3, sign. činnost Kola, Kuratoriu Národního divadla

PAMÁTNÍK NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ (PNP)

fond Čestmír Jeřábek, Zápisy o činnosti Literární skupiny z let 1921–1924, č. přír. 28/91, i. č. 47, rkp.

PÍŠA, Antonín Matěj

1922 „Ještě k programovému manifestu Literární Skupiny“, *Proletkult*, 22. 11. 1922, č. 17, sv. 2, s. 226–227

ŠTECH, Václav

[1938] *Džungle literární a divadelní* (Praha: družstvo Máje)

U. S. DEVĚTSIL (USD)

1971 „U. S. Devětsil“, in: *Avantgarda známá a neznámá* (Praha: Svoboda), s. 81–83

WEYR, František

1999 *Paměti I* (Brno: Atlantis)

WOLKER, Jiří

1950 *Listy přáteli* (Praha: Československý spisovatel)

Literatura

BLATNÝ, Lev

1949 *Housle v mrakodrapu* (Praha: Svoboda)

BROUČKOVÁ, Veronika

2009 *Srdce a smrt* (Praha: Akropolis)

FIALOVÁ – FŮRSTOVÁ, Ingeborg

2000 *Expresionismus* (Olomouc: Votobia)

FORST, Vladimír a kol.

1993 *Lexikon české literatury, sv. 2* (Praha: Academia)

GÖTZ, František

1930 *Tvář století* (Praha: V. Petr)

1946 *Na předělu* (Praha: Nakladatelské družstvo Máje)

HÁJKOVÁ, Alena – KOŽMÍN, Zdeněk – VLAŠÍN, Štěpán

1966 „Literární život v Brně v letech 1918–1965“, in *Brno v minulosti a dnes 8* (Brno: Blok), s. 302–344

PÍŠA, Antonín Matěj

1969 *Dvacátá léta* (Praha: Československý spisovatel)

SVOBODA, Jiří

1973 „Teze proletářského umění“, in *Generace a program. Studie o programech proletářské poezie* (Praha, Ostrava: SPN), s. 49–50

ŠALDA, František Xaver

1923 „K naší nynější situaci básnické i umělecké“, *Národní kultura*, 1923, roč. 2, č. 1, s. 8–14

VÁCLAVEK, Bedřich

1962 *Literární studie a podobizny* (Praha: Československý spisovatel)

VLAŠÍN, Štěpán

1971 *Avantgarda známá a neznámá (sv. I)* (Praha: Svoboda)

VLAŠÍN, Štěpán

1980 *Jiří Wolker* (Praha: Melantrich)

VRÁNOVÁ, Jana a kol.

2000 *90 let Domu umění města Brna. Historie jednoho domu* (Brno: Dům umění města Brna)

